

GUIA PER TREBALLAR L'ENFOCAMENT DE GÈNERE EN FORMACIÓ PROFESSIONAL

GUIA PER TREBALLAR L'ENFOCAMENT DE GÈNERE EN FORMACIÓ PROFESSIONAL

AUTORIA

JUSTICIA ALIMENTARIA ARAGÓN
OROEL COWORKING
C/MAYOR 57
22700 JACA (OSCA)

COL-LABOREN

GEMA CELORIO
LUCÍA LÓPEZ MARCO
MARTA MARTÍNEZ AGUDIEZ
ANNA MUÑOZ GIL
ALICIA SEVILLA ATIENZA

PORTADA I IL·LUSTRACIONS

PILAR SERRANO

TRADUCCIÓ

L'Apòstrof

GENER 2023

FINANCEN

Aquesta publicació s'ha dut a terme amb el suport financer del Govern d'Aragó a través de la Convocatòria 2021 de Programes d'Educació i Sensibilització de la Conselleria de Ciutadania i Drets Socials, i de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID)

AATRIBUCIÓ—NO COMERCIAL 4.0 INTERNACIONAL (CC BY-NC 4.0)

Aquest document està sota una llicència de Creative Commons.

Es permet lliurement copiar, distribuir i comunicar públicament aquesta obra sempre que se'n reconegui l'autoria i no s'utilitzi per a fins comercials. No es pot alterar, transformar o generar una obra derivada a partir d'aquesta.

Llicència completa: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.ca>

EL CONTINGUT D'AQUESTA PUBLICACIÓ ÉS RESPONSABILITAT EXCLUSIVA DE JUSTÍCIA ALIMENTÀRIA I NO REFLECTEIX NECESSÀRIAMENT L'OPINIÓ DEL GOVERN D'ARAGÓ O DE L'AECID.

ÍNDEX DE CONTINGUTS

● QUI SOM?.....	3
● INTRODUCCIÓ.....	4
● PER QUÈ CAL INCORPORAR LA PERSPECTIVA DE GÈNERE A L'AULA?.....	5
● QUÈ SÓN I PER QUÈ SORGEIXEN ELS FEMINISMES?.....	9
● ECOFEMINISME: COMBINANT ECOLOGIA I FEMINISME	11
● UN DIÀLEG NECESSARI	14
● PARLEM DEL SISTEMA AGROALIMENTARI DES DE L'ECOFEMINISME.....	19
● NCOM TREBALLEM EL GÈNERE DES DE LES AULES	25
● PROPOSTES D'ACTIVITATS PER TREBALLAR A L'AULA	26
● ACTIVITAT 1: QUÈ PASSARIA SI CANVIÉSSIM UN ASPECTE DE LA NOSTRA IDENTITAT?	26
● 2ACTIVITAT 2: TANCA ELS ULLS I IMAGINA UNA PERSONA	27
● ACTIVITAT 3: QUÈ ÉS L'ECONOMIA?	29
● ACTIVITAT 4: DONA I SOBIRANIA ALIMENTÀRIA	30
● ACTIVITAT 5: CANÇONS I ECOFEMINISME.....	35
● BIBLIOGRAFIA I WEBS	40

QUI SOM?

Justícia Alimentària és una associació formada per persones que creiem en la necessitat de canviar el sistema agroalimentari actual per aconseguir nous models que posin al centre les persones i els territoris.

A Aragó tenim seu a Jaca (Osca) i a Saragossa.

Pots contactar amb nosaltres a través de les següents vies de comunicació:

✉ aragon@justiciaalimentaria.org

☎ 623395764 / 722838302

ALIMENTACCIÓ

ALIMENTACCIÓ és un programa socioeducatiu que neix el 2010 en el si de Justícia Alimentària i que des de 2014 compartim amb Hegoa –Institut d'Estudis sobre Desenvolupament i Cooperació Internacional de la Universitat del País Basc–. Aquesta iniciativa parteix de l'educació formal com a eix d'actuació per reflexionar sobre la nostra alimentació i com aquesta afecta l'entorn, la salut i les condicions de vida de les persones i la comunitat. Des d'ALIMENTACCIÓ promovem un model alternatiu basat en els principis de la sobirania alimentària amb perspectiva de gènere, que aposta per un món rural viu i pren com a eix dinamitzador el centre escolar per implicar tota la comunitat.

MÉS INFORMACIÓ

🌐 redalimentacion.org

📷 [@redalimentacion](https://www.instagram.com/redalimentacion)

INTRODUCCIÓ

Aquesta guia va dirigida al professorat d'ensenyament de formació professional amb l'objectiu que serveixi de recurs per avançar cap a la igualtat de dones i homes gràcies a una formació proactiva. Els continguts pretenen facilitar l'aplicació de manera transversal del principi d'igualtat de dones i homes al currículum i en l'activitat docent d'aquest ensenyament.

La necessitat de treballar de manera transversal el principi d'igualtat de dones i homes es troba recollida en diferents normatives tant de l'àmbit educatiu com de l'àmbit de les polítiques d'igualtat. La normativa planteja, a més de la no-discriminació entre alumnes de gènere diferent, la necessitat d'impulsar una formació proactiva que promogui la igualtat de les unes i els altres, la qual cosa implica necessàriament:

- Analitzar, des de la perspectiva de gènere, la realitat academicoprofessional en què es troba l'alumnat i la del mercat laboral en el qual desitja integrar-se amb la formació que està cursant.
- Identificar les desigualtats existents en l'acompliment laboral i la carrera professional de dones i homes amb la seva qualificació professional.
- Remoure els obstacles existents per a la igualtat efectiva de dones i homes en la fase formativa en què es troben i en el camp professional en el qual aspiren a integrar-se les i els alumnes.
- Possibilitar l'avanç cap a una igualtat laboral real de dones i homes en el procés formatiu, la professió i l'entorn laboral.

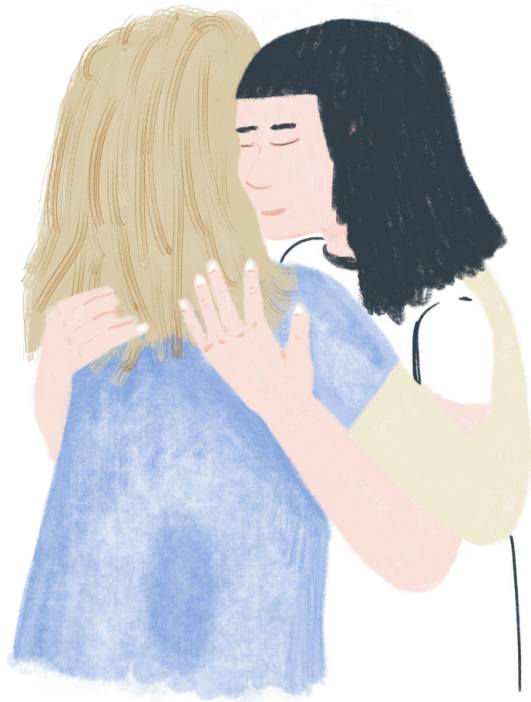
Esperem que els continguts d'aquesta guia siguin d'utilitat per al professorat i contribueixin des del nostre àmbit a la construcció d'una societat igualitària.

PER QUÈ CAL INCORPORAR LA PERSPECTIVA DE GÈNERE A L'AULA?

Com a part de la nostra feina a la formació professional (d'ara endavant FP), hem identificat la necessitat d'incorporar d'una manera directa, atractiva i transformadora el feminisme a les aules. Aquesta és una demanda per part del professorat amb el qual portem treballant uns quants cursos escolars.

En el cas de l'educació formal, la coeducació és encara avui un repte pendent. Hi ha una creença generalitzada que la igualtat d'oportunitats, l'existència d'un mateix currículum per a nois i noies i la convivència física de tots dos en un mateix espai és sinònim, per si mateix, d'educació no sexista.

No obstant això, tota relació social està mediada per l'aprenentatge i la interiorització d'una cultura dominant en la qual el sexisme, el masclisme, el patriarcat, l'heteronormativitat, les identitats de gènere, etc. han format part de la nostra socialització tant als espais formals com als informals. Per això, és important que ens convencem que qualsevol intervenció educativa ha de tenir en compte aquesta realitat si pretén subvertir-la.

En aquest sentit, només hem de donar un cop d'ull als llibres de text, al currículum, a les aules i als espais d'ús comú. Només ens hem d'aturar a observar qui posseeix el lideratge, qui fa ús de la paraula i la diferència entre el nombre de nois i noies en les titulacions de cada família professional per comprovar que alguna cosa important s'ha perdut pel camí. Continuem pensant que els processos d'ensenyament-aprenentatge poden ser neutres, que el saber i la cultura transmesa són monolítics, homogenis i determinats, que l'autoritat passa per la imposició, i no hauria de ser així.

Aquestes creences no són casuals, són el reflex del que ocorre fora de l'escola i formen part dels discursos dominants, no exempts d'interessos, que es comuniquen amb la intenció que es continuïn reproduint. El món laboral, les relacions interpersonals, les relacions afectives, els mitjans de comunicació... estan impregnats de discursos i imatges profundament sexistes.

El feminisme sorgeix com un moviment sociopolític que qüestiona els principis patriarcals i androcèntrics que han dominat les relacions socials, el coneixement i, a partir d'aquí, tota la producció humana (predominantment masculina) en totes les esferes de la vida.

D'aquesta crítica radical, sorgeixen les propostes que conformaran la pedagogia feminista i coeducativa que ens sembla rellevant aplicar en el nivell educatiu d'FP com a part d'aquesta educació per a una ciutadania crítica i transformadora. Per això, posem en primer lloc la conscienciació, hem de "veure" el problema. Després, ajudar-nos de diagnòstics precisos, posar en marxa estratègies coeducatives, visibilitzar i denunciar les desigualtats, combatre l'androcentrisme, empoderar les noies, conèixer les lluites feministes i fer valdre el paper de moltes dones i organitzacions que treballen a favor de la igualtat. No hi ha receptes, però sí moltes experiències de les quals aprendre i moltes estratègies per crear.

Amb aquesta guia, des de Justícia Alimentària volem fer una proposta d'activitats que es puguin treballar tant a l'FP bàsica com en titulacions de grau mitjà i superior. L'objectiu que ens proposem és plantejar una sèrie de temàtiques, que considerem fonamentals, a fi d'entendre els reptes socials als quals ens enfrontem a l'hora de construir un món lliure de masclisme. Així doncs, en aquesta guia trobaràs activitats comunes per treballar a les aules d'FP diferents temàtiques en les quals relacionem el sistema patriarcal amb la sobirania alimentària (món rural, anuncis de publicitat alimentària, ètica de les cures, salut integral...) i obrim escletxes per a la construcció d'una educació feminista.

QUÈ SÓN I PER QUÈ SORGEIXEN ELS FEMINISMES?

El feminisme és un moviment sociopolític que reivindica la igualtat i el respecte mutu entre sexes. Es tracta d'un moviment d'emancipació de les dones que denuncia el patriarcat com el sistema d'opressió més antic de la humanitat. Això és, des de temps immemorials, existeix un patriarcat que fa que, simplement pel seu gènere, els homes tinguin més poder (econòmic, social, jurídic...) que les dones.

El patriarcat es perpetua amb el masclisme i el masclisme va evolucionant a mesura que avancen els temps i també canvia segons l'àrea geogràfica. És a dir, una nena nascuda avui a Espanya té més drets com a dona dels que tenia la seva àvia, la qual cosa no significa que gaudeixi dels mateixos drets que un nen nascut en el mateix lloc i en una llar amb les mateixes característiques socioeconòmiques. Tampoc gaudeix dels mateixos drets que una dona nascuda en altres països, com per exemple l'Àrab Saudita.

No obstant això, malgrat els avanços que hi puguin haver, el masclisme es perpetua pel fet que en néixer es classifica les persones en dos blocs: homes i dones. Aquesta divisió porta assignades unes característiques, obligacions i expectatives que la societat imposa a les persones en funció del sexe. Aquest fet s'anomena "socialització binària de gènere", ja que només es té en compte que existeixin homes o dones. La societat s'encarrega de perpetuar els rols assignats a cada gènere a través de tots els canals socials que coneixem: l'educació, la família, la cultura popular, la tv, el cinema, les lleis...

Un altre dels punts importants és que aquesta diferenciació de gènere, aquesta desigualtat, no es produeix en termes absoluts. És a dir, ser dona en si mateix no provoca que estiguis en una balança que et fa menys que els homes, aquesta discriminació és conseqüència de sistemes de poder com el masclisme, l'LGTB-fòbia, el capacitisme...

Què significa ser feminista?

- Ser feminista és voler que totes les persones, independentment del seu gènere, tinguin els mateixos drets i oportunitats.
- És reconèixer la labor que exerceixen les dones.
- És voler transformar la societat en una de més equitativa i justa.

ECOFEMINISME: COMBINANT ECOLOGIA I FEMINISME

Dins del feminisme existeixen diferents corrents. Això és, diferents maneres de lluitar per la igualtat entre dones i homes. Un d'ells és l'ecofeminisme, que sorgeix de la trobada de dos moviments: l'ecologisme i el feminisme. El terme va ser concebut per l'escriptora feminista francesa d'origen aragonès Françoise d'Eaubonne (1920 - 2005), que va parlar per primera vegada d'ecofeminisme a l'assaig *Le féminisme ou la mort*, publicat el 1974.

L'ecofeminisme explora les connexions entre les dones i la naturalesa a la cultura, l'economia, la religió, la política, la literatura i la iconografia, i aborda els paral·lelismes entre l'opressió de la naturalesa i l'opressió de les dones. Aquests paral·lelismes inclouen, entre d'altres, veure les dones i la naturalesa com una propietat i com els homes dominen les dones i els humans dominen la naturalesa. L'ecofeminisme emfatitza que tant les dones com la naturalesa han de ser respectades.

Aquesta forma de pensament té l'origen en els assajos feministes dels anys setanta, en els quals s'establien els primers vincles entre el feminisme i l'ecologisme. En aquestes publicacions, les feministes somiaven amb una societat en la qual les dones visquessin sense opressió i van concloure que, per aconseguir-la, era necessària la creació d'una societat ecològica, descentralitzada, no jeràrquica i no militaritzada, amb democràcia interna i en la qual predominés l'ús de tecnologies més respectuoses amb el medi ambient. Les idees ecofeministes van emergir amb força a diferents països durant la dècada de 1970 a causa de la presa de consciència en aquella època de problemes d'índole ecològica. Un exemple en són les recerques de la biòloga marina i periodista científica Rachel Carson, que el 1962 ja havia denunciat l'impacte de les fumigacions amb diclorodifeniltricloroetà (DDT) en els ocells i, a través de la cadena alimentària, en els humans.

L'ecofeminisme dirigeix una mirada crítica al nostre model de societat plantejant un altre model de desenvolupament des de la certesa que l'ésser humà forma part dels ecosistemes i, per tant, les seves accions influeixen en la cura o la degradació de la naturalesa. A més, l'ecofeminisme és conscient que el model de desenvolupament actual és la causa de l'empobriment dels ecosistemes. L'ecofeminisme és un diàleg entre l'ecologisme i el feminisme i es basa en components de tots dos moviments per crear una societat més justa amb les persones i el planeta.

El nostre objectiu com a societat és que l'economia creixi, però aquesta economia no té en compte les necessitats de les persones ni els límits de la naturalesa. Això dona com a resultat una visió molt utilitarista de l'entorn, tant de la naturalesa com dels éssers vius, en concret les dones, els pobles originaris, les persones del Sud global i la gent rural. És una societat que, per obtenir aquest desenvolupament, utilitza les persones que no tenen poder.

L'ecofeminisme cerca donar-li la volta a l'esquema. Considera que l'economia ha d'existir perquè, etimològicament, és la gestió de la casa i la necessitem perquè funcioni la societat, però incideix en el fet aquesta hauria d'estar al servei de la societat, i no a l'inrevés, i la seva finalitat hauria de ser el benestar de les persones i que se'n cobreixin les necessitats bàsiques. Seguint aquesta línia, manlleua de l'ecologisme el concepte de "qualitat de vida" en contraposició al de "nivell de vida": no es tracta de tenir moltes coses, es tracta que totes les persones visquem bé, independentment del nostre lloc d'origen.

La societat ha de viure sent conscient del lloc en el qual viu i dels límits que té, ha de dialogar amb la naturalesa i no tractar-la com un objecte que pot explotar com li vingui de gust.

El sistema econòmic actual no és extensible a tot el planeta: Al Nord global tenim un nivell de vida que seria inviable si totes les persones del planeta el portéssim. Si totes les persones del món portessin el mateix nivell de vida que portem a Espanya, serien necessaris 2,5 planetes per proveir-nos. Com és possible?

- Gastant els recursos de les generacions futures.
- Gastant recursos d'altres territoris (deute ecològic).
- Perquè vivim a costa de la crisi ambiental i de l'emergència climàtica.

L'ecofeminisme defensa que hi ha una crisi ecològica, això és, que hi ha un canvi global de la biosfera. El canvi climàtic (augment de la temperatura atmosfèrica i marítima per l'augment dels gasos d'efecte d'hivernacle, principalment de CO₂) és un símptoma d'aquesta crisi ecològica.

L'ecofeminisme en una frase: ni la terra ni les dones som territoris de conquesta

UN DIÀLEG NECESSARI

Malgrat els avanços que s'han produït cap a la igualtat entre homes i dones, encara queda molt de camí per recórrer per aconseguir la igualtat plena. Per aconseguir-la, hem d'aprendre a deixar a un costat els estereotips de gènere, ja que, per exemple, quan pensem en una persona que es dedica a la ramaderia, generalment ens ve al cap la imatge d'un home; mentre que, quan pensem en una persona que es dedica a l'atenció a persones dependents, solem pensar en una dona, generalment d'origen migrant. És important trencar amb aquests estereotips i per a això resulta crucial dotar l'alumnat de referents: mostrar-los a dones ramaderes i a homes que es dediquin a les cures i extrapolar aquests exemples a totes les professions que existeixen.

Al llarg camí que encara hi ha per recórrer per aconseguir la plena igualtat entre dones i homes, cal sumar-hi el context d'emergència climàtica en què ens trobem, al qual s'uneix una profunda crisi dels sabers ecològics tradicionals, que se n'estan anant a la tomba amb les nostres àvies i que resulten clau per adaptar-nos al canvi climàtic. Ateses les circumstàncies, l'ecofeminisme —aquest diàleg entre el feminisme i l'ecologisme, entre la lluita per la igualtat d'oportunitats i drets i el planeta en què vivim— resulta més fonamental que mai.

A la crisi climàtica i la pèrdua de sabers tradicionals cal sumar l'esgotament de l'energia fòssil i la nostra alta dependència dels combustibles fòssils. Hem superat els límits de la biosfera, però també els límits humans.

Des de l'economia es parla de la producció i del mercat, però aquesta és només la part visible, la punta de l'iceberg, ja que perquè se sostingui és necessària la disponibilitat de recursos que obtenim de la naturalesa i una xarxa de cures sense els quals no seria possible el treball remunerat: aquest mercat que sobresurt a l'iceberg.

Com dèiem més amunt, l'ecofeminisme és un corrent de pensament i una pràctica política que es basa en l'assumpció de dues certeses:

- Som éssers ecodpendents: això significa que tot el que necessitem per sobreviure ho traiem de la naturalesa: menjar, aigua, minerals, materials de construcció, roba, energia fòssil, electricitat, etc.
- Som éssers interdependents: des que naixem depenem els uns dels altres, quan som nadons i quan creixem. Depenem de l'àvia que cuida la nostra filla o, quan sentim pena, depenem emocionalment que algú ens consoli; o en els últims moments de la nostra vida, depenem d'una altra persona perquè ens ajudi en les necessitats bàsiques. Fins i tot encara que siguem persones que viuen aïllades, sense molt de contacte amb altres individus, necessitem els altres quan anem a la farmàcia a comprar medicació, o al mercat, o al taller. Necessitem altres persones per viure.

Actualment estem vivint una crisi ecològica, econòmica i sanitària, que alhora és un desastre per a la civilització, ja que som davant una crisi profunda que roman invisible socialment i políticament per a moltes persones. Aquesta crisi ve marcada per un model que li dona l'esquena a les bases materials que sostenen la vida humana i que "li ha declarat la guerra", no sols a la vida humana, sinó també a la vida en el planeta. De fet, ens trobem davant la primera gran extinció d'espècies per causes no naturals.

QUÈ ÉS EL QUE NO PODRIA HAVER FALTAT PER PODER ARRIBAR VIVES FINS AVUI?

La naturalesa. Som éssers radicalment ecodpendents: vivim inserits en un medi natural del qual obtenim tot el que necessitem.

Mengem aliments que, òbviament, no tindríem si no fos gràcies al treball de les persones pageses, però tampoc si no existissin la fotosíntesi i la pol·linització, que no es poden fabricar. També necessitem l'aigua, que no la fabriquen els éssers humans, sinó que es produeix gràcies al cicle de l'aigua, que tampoc podem controlar. Necessitem energia per a tot el que fem i aquesta energia depèn de minerals que són a l'escorça de la Terra i que tampoc han fabricat els éssers humans.

La nostra societat viu d'esquena a la nostra dependència de la naturalesa. No som conscients que el desenvolupament va lligat a l'ús dels recursos naturals, ni tampoc que el planeta té límits: ni els recursos minerals, ni el cicle de l'aigua (quan s'utilitza l'aigua a una velocitat més gran que la capacitat de generar-la, aquest recurs passa a tenir límits), ni els embornals del planeta són il·limitats. Aquests embornals — els processos biològics que degraden tots els residus que genera l'activitat humana i no humana— a vegades s'embussen, és a dir, no són capaços de degradar tots els residus generats i, llavors, apareixen els anomenats problemes de contaminació: contaminació de l'aigua, del sòl, de l'atmosfera, etc. Per exemple, el canvi climàtic no és més que un enorme problema de saturació dels embornals de carboni en l'atmosfera.

És a dir, ens trobem amb un planeta que té límits físics. Per tant, res es pot plantejar créixer de manera il·limitada mentre per créixer necessitem béns de l'escorça terrestre, béns de la naturalesa, que són finits. Per la qual cosa ens trobem amb una primera tensió que marca el context d'insostenibilitat que és haver creat economies que volen créixer de manera permanent, extraient cada vegada més quantitats de materials de l'escorça terrestre, utilitzant els cicles naturals de forma cada vegada més ràpida i generant cada vegada més residus.

El xoc que es produeix entre una economia que pretén créixer materialment de manera il·limitada i un planeta que té límits físics és el que anomenem "crisi ecològica" i determina en bona part la guerra contra la naturalesa que han generat els actuals models de desenvolupament, principalment els dels països occidentals i, de forma més recent, els models econòmics capitalistes.

Els antics models dels països de l'anomenat "socialisme real" o el "capitalisme d'estat" de la Xina han donat com a resultat situacions força semblants: economies que pretenen avançar en la fabricació de grans quantitats de productes en un país que té límits físics.

Com ja hem comentat, tenim dues importants dependències materials. La primera és l'ecodependència i la segona és la interdependència. Aquesta ve donada perquè els nostres cossos són vulnerables i, per tant, necessiten rebre atencions i cures al llarg de tota l'existència, ja que sempre tindran necessitats: d'alimentació, d'abric, de participació, d'afectes....

PARLEM DEL SISTEMA AGROALIMENTARI DES DE L'ECOFEMINISME

La majoria de la població tendeix a pensar que la majoria dels aliments que consumim procedeixen d'un entorn pròxim, però no és així. Si busquem informació sobre la procedència del menjar que comprem al supermercat, ens sorprendrà veure que en molts casos no s'especifica clarament d'on ve. En uns altres, veurem que són aliments importats d'altres països. Fins i tot descobrirem que és més comú trobar “pebrots del piquillo” originaris del Perú que de Navarra, així com “taronges de València” procedents de l'Argentina.

D'altra banda, la gran majoria dels aliments produïts a Espanya procedeixen d'explotacions intensives, sovint industrials, on es produeix un sol tipus d'aliment a gran escala, en les quals s'empren productes químics per combatre les plagues o les epidèmies.

Així mateix, la majoria de la carn, la llet i els ous que es consumeixen a Espanya són de producció industrial, alimentada amb pinsos importats que contenen transgènics i per a la producció dels quals s'han emprat substàncies químiques en molts casos prohibides a Europa. A més, en aquesta mena de produccions els animals es troben tancats en les instal·lacions sense possibilitat de sortir a l'aire lliure i expressar els comportaments naturals de la seva espècie.

Però això no és tot: consumint aquest tipus de carn estem acabant amb la ramaderia extensiva, que és la ramaderia tradicional de la península Ibèrica i que ha contribuït a donar forma i conservar els nostres paisatges i ecosistemes. En desaparèixer la ramaderia extensiva, i amb ella el pasturatge, estem perdent una gran diversitat d'espècies i paisatges i afavorint la propagació d'incendis.

A Espanya, cinc grans cadenes de supermercats controlen gairebé el 60% dels aliments que es comercialitzen i el 25% de la població fa la compra en un sol supermercat: Mercadona. La majoria dels aliments que trobem en les grans cadenes de supermercats responen al model agroindustrial: un tipus de producció que implica la pèrdua de sòl fèrtil i de biodiversitat. Es tracta d'aliments quilomètrics les pràctiques de producció dels quals provoquen un impacte en el canvi climàtic, invisibilitzen el paper de les dones i concentren la riquesa en poques mans.

A més, en la majoria dels casos, les persones que treballen perquè el model agroindustrial se sostingui ho fan en condicions molt precàries. El 2018 un grup de dones jornaleres, que viuen i treballen en la recol·lecció de la maduixa i altres fruits vermells a diferents pobles de la província de Huelva (Andalusia), es van organitzar per a crear l'associació Jornaleres de Huelva en Lluita: "Davant el total abandó que sofrim per part dels agents que haurien de vetllar pels nostres drets, davant la insostenible situació a la qual ens enfrontem en els talls i davant les duríssimes condicions de vida a les quals ens sotmet el nostre sector", expliquen en el seu web jornalerasdehuelvaenlucha.org.

A la mateixa pàgina web, expliquen que: "Les persones jornaleres andaluses que viuen als pobles cada vegada tenen un accés més difícil als llocs de treball al camp. Moltes vegades els patrons prefereixen contractar persones migrants sense papers, a qui poden explotar més fàcilment atesa la falta de drets derivada de la seva situació administrativa. Aquestes persones s'enfronten a unes condicions de vida indignes i moltes d'elles malviuen en assentaments xabolistes sense serveis bàsics com llum o aigua".

Malauradament, el sistema agroalimentari actual se centra més a enriquir uns pocs que a alimentar les persones i, per aconseguir aquest objectiu, han fet de l'alimentació una gran indústria basada en l'agricultura intensiva i industrial. Aquest model de producció se sosté en l'explotació de la terra, el mar, les plantes, el bestiar i les persones; tot plegat, genera una gran destrucció a escala global.

Però l'impacte d'aquest sistema alimentari no es dona només en la part productiva, sinó que té també una gran influència en altres aspectes, com la nostra salut o la nostra economia. De fet, s'estima que en l'actualitat al voltant de 690 milions de persones pateixen fam en el món. Aquesta xifra es va incrementant al mateix ritme que augmenta la quantitat de persones amb sobrepès. S'estima que 2.400 milions de persones tenen sobrepès, sent el 30% d'elles obeses. Aquest sobrepès no es deu en la majoria dels casos al fet que mengin en abundància, sinó al fet que econòmicament no es poden permetre una alimentació sana. És més, al voltant de 3.000 milions de persones no poden permetre's una dieta saludable. Hi ha països sense aigua potable on l'aigua embotellada la comercialitzen les grans multinacionals de refrescos, que venen les begudes ensucrades a un preu molt inferior al de l'aigua potable.

I, com dèiem, també té un impacte en l'economia. Si res canvia, en els pròxims mesos desapareixerà l'última granja de vaques de llet de la província de Terol. En 30 anys, aquesta província ha passat de tenir entre 30 i 40 granges de boví lleter a estar a punt de quedar-se'n sense i de deixar sense llet les dues formatgeries a les quals proveeix, una en Ejulve (Terol) i una altra a Casp (Saragossa). Es tracta d'una ramaderia familiar de 100 vaques que necessita ajudes per poder adaptar-se al competitiu model d'alimentació actual. Al mateix temps, s'està impulsant la instal·lació de l'explotació de vaques de llet més gran d'Europa a Noviercas (Sòria), que tindria 24.000 vaques. Òbviament, l'impacte de cadascuna d'aquestes dues ramaderies, tant ambiental com social i econòmic, és completament oposat.

Si ens aturem a pensar en tots els àmbits que afecta la nostra alimentació, ens adonarem de la gran importància que té i de la poca que n'hi donem com a societat. Malgrat el gran impacte que té, fem molt poc per canviar el model agroindustrial del qual depenem i que té conseqüències molt greus a escala planetària.

Però això no és tot. El model agroindustrial també invisibilitza el treball que fan les dones. Al voltant del 70% de l'alimentació mundial en depèn. No obstant això, les dones posseeixen només el 2% de les terres i reben l'1% del crèdit agrícola. S'estima que a Espanya el 59% de les dones que treballen en el sector agrari no cotitza a la seguretat social. Al nostre país, el 60% de les dones titulars d'explotacions agràries ho són de finques de menys de 5 ha i només un 5% ho són d'explotacions de més de 50 ha.

El 1996 la Vía Campesina va crear el concepte de sobirania alimentària, que és el dret dels pobles a definir les seves pròpies polítiques i estratègies sostenibles de producció, distribució i consum d'aliments basant-se en la petita i mitjana producció i no en l'agroextractivisme. Si es té en compte aquest concepte, la dieta que segueix una persona a Espanya no hauria de ser la mateixa que la d'una persona a l'Equador, ja que cal emprar pràctiques que siguin adequades en els àmbits ecològic, social, econòmic i cultural per a cada territori. No és possible produir tots els aliments en tots els ecosistemes.

La sobirania alimentària hauria de ser el nostre objectiu com a societat i el camí per aconseguir-la és l'agroecologia. Per arribar-hi, és necessari que s'involucrin no sols les persones que treballen la terra, sinó també —i sobretot— les persones consumidores. Per tot plegat, resulta crucial tenir en compte que estem parlant de tot el que implica la nostra alimentació: drets laborals, salut del sòl, igualtat de gènere, canvi climàtic, biodiversitat, economia local, supervivència del medi rural... És a dir, és necessari fer un canvi complet del model de sistema.

Com aconseguirem aquest canvi? L'ecofeminisme parla de posar la vida al centre. Ressalta l'ecodependència i la interdependència. I, per tant, només ofereix una via possible: l'agroecologia i la sobirania alimentària. És a dir, un model agrari que, en comptes de perseguir els grans beneficis econòmics d'unes poques persones, cuidi la terra, el mar, els animals, les plantes, les persones i els pobles. I tot això no és possible si no es destaca la importància de les dones rurals i es visibilitza la labor que fan.

Perquè, quan pensem en un poble, ens agrada veure ovelles pasturant als prats, petits horts, rius d'aigües netes, gallines soltes, persones felices habitant cada casa, paisatges vius plens de flora i fauna, olles de les quals escapa l'olor dels guisats tradicionals i xemeneies enceses. I, avui dia, en un món amenaçat per l'agroindústria i un altre tipus de macroprojectes, això només es pot conservar si virem cap a un model agroecològic i ecofeminista.

COM TREBALLEM EL GÈNERE DES DE LES AULES

La majoria de la població dona per fet que en l'àmbit educatiu la igualtat està superada. No obstant això, si analitzem les dades reals des de l'enfocament de gènere, observem que encara hi ha moltes desigualtats en el sistema educatiu i veiem que la bretxa de gènere es troba especialment en unes certes famílies d'FP on hi ha una gran diferència entre el nombre de noies i nois matriculats als diferents cicles, i en què, generalment, també hi ha una diferència entre el nombre de professores dones i professors homes segons el cicle professional. Aquesta falta d'igualtat entre homes i dones es reproduïx des de diferents espais de l'àmbit educatiu, com són, a més de l'orientació acadèmica i professional, els materials i llibres de text, els continguts del currículum, el llenguatge i uns certs comentaris, etc. Treballar per un model educatiu que inclogui la perspectiva de gènere implica que el professorat identifiqui on hi ha desigualtats i quines són i que es responsabilitzi d'incorporar la perspectiva de gènere en l'activitat docent.

Incloure l'enfocament de gènere en la docència suposa fer una sèrie de passos que inclouen revisar el currículum, comunicar amb llenguatge i imatges inclusius a l'aula, fomentar l'ús de materials i llibres de text que incorporin la perspectiva de gènere, visibilitzar la contribució social i històrica de les dones, dur a terme una orientació acadèmica i professional que no sigui sexista, i prevenir i detectar la violència de gènere i els comportaments sexistes. Però també és important que els alumnes reflexionin i siguin conscients de les desigualtats de gènere per poder erradicar-les.

Proposem a continuació una sèrie d'activitats que es poden fer a l'aula per a promoure la igualtat de gènere i l'ecofeminisme.

PROPOSTES D'ACTIVITATS PER TREBALLAR A L'AULA

ACTIVITAT 1: QUÈ PASSARIA SI CANVIÉSSIM UN ASPECTE DE LA NOSTRA IDENTITAT?

Objectiu: Identificar les opressions encobertes.

Totes les persones venim marcades per les oportunitats que se'ns han donat i per una sèrie de variables, com el lloc on vivim, d'on procedeixen els nostres pares, l'educació que rebem, la nostra classe social, etc., que conformen la nostra identitat. La societat ens assenyala, ens mira i ens dona oportunitats diferents segons aquestes variables. En aquest exercici identificarem aquestes desigualtats amb l'alumnat i imaginarem com serien si els aspectes que configuren la seva identitat variessin.

Desenvolupament: Demanem a l'alumnat que pensi en la seva identitat: on han nascut, on han viscut, com és l'estructura familiar de la qual procedeixen, d'on venen els seus pares, a què es dediquen aquests, a quina classe social pertanyen, etc. A continuació, els fem les preguntes següents:

- Com creus que canviaria la teva identitat si havent nascut en el mateix lloc tinguessis la pell d'un altre color?
- Com creus que canviaria la teva identitat si els teus pares provinguessin d'un altre continent?
- Com creus que canviaria la teva identitat si en comptes d'home/dona haguessis nascut dona/home?
- Com creus que canviaria la persona que ets si tinguessis una altra identitat sexual?

ACTIVITAT 2: TANCA ELS ULLS I IMAGINA UNA PERSONA

Objectiu: Identificar els prejudicis de l'alumnat pel que fa a com concebem les persones. Amb aquesta activitat volem evidenciar que existeixen grups de població invisibilitzats en les representacions culturals i, en conseqüència, aquests es troben fora del nostre imaginari. Per això considerem necessari treure a la llum les representacions estereotipades que portem dins i procurar que l'alumnat reconegui la complexitat de la realitat social que ens envolta.

Desenvolupament: Demanem a l'alumnat que tanqui els ulls i imagini alguna persona a la qual admiri que estigui desenvolupant un ofici vinculat a la titulació que està cursant (també se's pot demanar que pensin en una persona a la qual admirin, encara que no estigui vinculada a la seva titulació. No té per què ser una persona famosa). Una vegada que hagin pensat algú, els demanem que escriguin el nom d'aquesta persona. L'alumnat ha d'aixecar la mà si la persona en la qual han pensat coincideix amb alguna de les característiques següents:

- Qui ha pensat en una dona o en una persona no binària? Qui ha pensat en una persona que viu en un poble?
- Qui ha pensat en una persona que no és blanca?
- Qui ha pensat en una persona que no és jove?
- Qui ha pensat en una persona que consideren socialment poc atractiva?
- Qui ha pensat en una persona que no té uns ingressos econòmics elevats?
- Qui ha pensat en una persona que fa una activitat que requereix una força o habilitat especial?
- Podríem haver pensat en una dona fent aquesta mateixa activitat?
- Qui ha pensat en una persona que no és d'Espanya? Si no ho és, és d'algun país del Sud global?

ACTIVITAT 3: QUÈ ÉS L'ECONOMIA?

Objectiu: Conèixer quines són les percepcions de l'alumnat sobre el concepte d'economia.

Desenvolupament: Amb aquesta activitat farem una pluja d'idees en la qual preguntarem a l'alumnat "Què és l'economia?". Quan l'alumnat hagi respost a la pregunta amb algunes definicions, passarem a donar la definició del diccionari:

Economipedia defineix l'economia com una ciència social que estudia la manera d'administrar els recursos disponibles per satisfer les necessitats humanes.

L'etimologia de la paraula economia és: del grec οἶκος, que significa casa, i νέμωμαι, administració.

A partir de les respostes que vagi donant l'alumnat, podem continuar llançant preguntes com:

- Penseu que tot el que conforma l'economia té a veure només amb els diners?
- Seria possible viure sense economia?
- Penseu que les feines de casa són economia?
- Si haguessis d'imaginar alguna cosa que representi el concepte "economia", què seria?

Reflexions que pot fer el professorat a l'aula:

● Alguna vegada us heu preguntat què passaria si no hi hagués ningú que netegés la casa, fregués els plats, rentés la roba, cuinés, tirés les escombraries, ens cuidés de petits o de grans i ens atengués quan estem malalts? Podríem anar a l'institut o a jugar al futbol o al bàsquet si no tinguéssim una part o totes les qüestions anteriors resoltes?

● Per tant, podem veure que hi ha dos tipus d'economia. Existeix una economia relacionada amb el treball remunerat (quan ens paguen per fer una tasca), que es diu "economia productiva". I hi ha un altre tipus d'economia, la que està relacionada amb el treball no remunerat (les tasques que fem i no ens paguen). Aquesta es diu "economia reproductiva".

ACTIVITAT 4: DONA I SOBIRANIA ALIMENTÀRIA

Objectiu: Visibilitzar el paper de les dones en el món rural, reflexionar sobre la importància que té per a la societat la conservació de la vida als pobles. Entendre les necessitats de les dones rurals en un context global d'enfortiment de la vida urbana.

Desenvolupament: Proposem quatre vídeos per triar-ne un i veure'l a l'aula. El primer, Rural y mujer en cinco voces, consisteix en un relat, a través de l'entrevista, de cinc dones joves que han decidit quedar-se al poble per desenvolupar la seva vida.

El segon, Rural es feminista, és un curt que explica la vinculació del món rural amb el moviment feminista.

Al tercer, Mujer y soberanía alimentaria, un grup de dones d'Andalusia ens expliquen les seves experiències com a agents de canvi en pro de la sobirania alimentària.

Al quart, Cerrando las brechas y desigualdad de género, nou dones ofereixen els seus testimoniatges sobre el context de l'accés de les dones a la terra i l'exercici dels seus drets col·lectius i individuals en 7 comunitats indígenes pertanyents a la Nació Yampara a Bolívia i els canvis promoguts.

Títol: Rural y mujer en cinco voces	Direcció: Bea Fadón i Sonia Slutzki
Durada: 29 min	Enllaç: https://www.youtube.com/watch?v=ioE7otHIt04
<p>Sinopsi: 'Rural y mujer en cinco voces' és una actuació que forma part del projecte "Dones rurals protagonistes de la pervivència de les seves comunitats", realitzat per la ONGD Paisatge, Ecologia i Gènere amb finançament de la Diputació de Càceres.</p>	
<p>Possibles preguntes per al debat: Per què els agrada viure al poble a les dones que apareixen en el documental? Quins oficis desenvolupen? Quins problemes existeixen quan als pobles deixa de viure gent? T'agradaria viure i treballar en un poble quan siguis una persona adulta?</p>	

Títol: Rural es feminista	Direcció: Sara Brun Moreno i Xavi Berraondo
Durada: 7 min	Enllaç: https://www.youtube.com/watch?v=EbY4TVd4mTs
<p>Sinopsi: Carmen, una octogenària, visita cada dia al seu marit en el cementiri, però avui té una cosa molt important que explicar-li: s'ha fet feminista. A través de les explicacions que dona la protagonista al seu marit sobre la seva decisió, anirem veient les diferents situacions en les quals es troben les dones als pobles. Coneixerem a Lorda, per exemple, que per fi ha pogut posar al seu nom les terres que ella mateixa treballa; o a Silvia que és grangera perquè ella és la que porta la granja, no perquè sigui la dona d'un granger. 'Rural és feminista' ha estat rodat a la Vall de l'Aragó de Navarra, concretament als pobles de Carcastillo, Santacara, Mérida, Murillo el Fruit i Figarol i ha comptat amb la participació dels habitants d'aquests pobles.</p>	
<p>Possibles preguntes per al debat: Què significa feminisme? Quins exemples de treballs posa Carmen que ara fan les dones? Què significa tenir 'càrrega mental'? Per què diu Carmen que “els pobles no són una postal, sinó que són els que proveeixen a la resta d'oxigen i aliment?”</p>	

Títol: Soberanía alimentaria y feminismo	Direcció: Justícia Alimentària
Durada: 17 min	Enllaç: https://www.youtube.com/watch?v=OSDq6qRPDp8
<p>Sinopsi: Diverses dones d'Andalusia vinculades al món rural ens compten les seves experiències com a agents de canvi en pro de la sobirania alimentària en els seus territoris. Ens compten les seves accions quotidianes, a nivell individual i col·lectiu, les seves forteses i els desafiaments que encara queden per afrontar.</p>	
<p>Possibles preguntes per al debat: Qui s'ha preocupat tradicionalment de l'alimentació familiar? Què és el ecofeminisme i quina és la seva relació amb la sobirania alimentària?</p>	

Títol: Cerrando las brechas y desigualdad de género	Direcció: Justicia Alimentaria
Durada: 9 min	Enllaç: https://www.youtube.com/watch?v=YmzObLJ-Z7Y
<p>Sinopsi: Aquest vídeo documental recull els testimoniatges de 9 dones indígenes Yampara, participants del projecte: "Gestió Territorial indígena per al Bon Viure del poble Indígena Yampara". Aquestes dones ofereixen els seus testimoniatges sobre el context de l'accés de les dones a la terra i l'exercici dels seus drets col·lectius i individuals en 7 comunitats indígenes pertanyents a la Nació Yampara a Bolívia i els canvis promoguts.</p>	
<p>Possibles preguntes per al debat: Per què és important que les dones tinguin accés a la terra? Com han millorat els drets de les dones pageses Yampara? Quin ha estat el principal canvi social?</p>	

ACTIVITAT 5: CANÇONS I ECOFEMINISME

Objectiu: Reflexionar sobre el paper de les dones en el món rural a través de diferents cançons i incentivar el reconeixement de la seva tasca, que és important.

Desenvolupament: Proposem quatre cançons per a treballar a l'aula. Poden treballar-se posant-les abans de començar la classe en dies diferents i convidant l'alumnat a reflexionar-hi, o tractant-les de manera específica a l'aula. En aquest cas es poden buscar les lletres a internet per analitzar-ne el contingut amb més detall.

Les cançons són “Trampas al reloj” de la cantant aragonesa Isabel Marco; “Mujer frontera” un homenatge a les Jornaleras de Huelva en Lucha, de Clara Peya, Alba Flores i Ana Tijoux; “Espacito. Mujeres al viento”, de Ganaderas en red i “Rumba rural”, una versió de la cançó “El muerto vivo” de les dones emprenedores rurals de Molina de Aragón (Guadalajara).

Títol: Trampas al reloj	Artista: Isabel Marco
Durada: 4:42 min	Enllaç: https://www.youtube.com/watch?v=S_SGLr8_am8
<p>Sinopsi: Aquesta cançó és un homenatge a les dones del món rural que han hagut de treballar de sol a sol per a tirar endavant les seves cases, realitzar totes les labors del camp, cuidar els animals, fer-se càrrec de les seves llars i alletar a tot el que les envoltava. Per a arribar a tot això, l'autora es planteja que fan parany al rellotge.</p>	
<p>Possibles preguntes per al debat: Per què no s'ha reconegut tradicionalment el treball realitzat per les dones? Com se sostindria el sistema si les dones no fessin aquests treballs invisibles? Coneixeu a alguna dona que, com diu la cançó, faci parany al rellotge?</p>	

<p>Títol: Mujer frontera</p>	<p>Artista: Clara Peya, Alba Flores i Ana Tijoux</p>
<p>Durada: 4:39 min</p>	<p>Enllaç: https://www.youtube.com/watch?v=6BetfskzIMI</p>
<p>Sinopsi: 'Mujer frontera' és un homenatge musical al col·lectiu Jornaleres de Huelva en lluita. És un homenatge a aquestes dones al marge de la societat, dones que sustenten, dones que migren per necessitat per a alimentar a la seva família. Dones que, malgrat ser invisibles, són el pilar fonamental de la societat. Habiten una realitat en la qual anteposar les necessitats d'uns altres a les seves pròpies és la norma. 'Dona frontera' les vol retratar com a protagonistes de la seva pròpia història i reclama el seu lloc essencial en el món.</p>	
<p>Possibles preguntes per al debat: Coneixeu el col·lectiu Jornaleres de Huelva en lluita? Heu sentit parlar de les dones jornaleres, en la seva gran majoria marroquines contractades en origen, que treballen en la recol·lecció de Fruits vermells a Huelva? Per què creieu que hi ha productes agroalimentaris que necessiten a persones migrants per a la seva recol·lecció? Què podem fer per a evitar l'explotació laboral en el sistema agroalimentari?</p>	

Títol: Despacito. Mujeres al viento	Artista: Ganaderas en red
Durada: 4:08 min	Enllaç: https://www.youtube.com/watch?v=AlrABA_uIOs
<p>Sinopsi: En 2017 'Ganaderas en red', un grup de dones ramaderes en extensiu, es va viralitzar en les xarxes amb aquesta versió de la cançó 'A poc a poquet' de Luis Fonsi i Daddy Yankee. En ella, aquestes ramaderes defensen el paper de la dona en la ramaderia i busquen visibilitzar el seu treball reivindicant que hi ha vida més enllà de les ciutats.</p>	
<p>Possibles preguntes per al debat: Coneixíeu el col·lectiu 'Ganaderas en red'? Per què quan pensem en persones que es dediquen professionalment a la ramaderia pensem principalment en homes? Per què reivindicuen que hi ha vida fora de la ciutat?</p>	

Títol: Rumba rural	Artista: La Artesa proiektuaren emakumeak
Durada: 5:58 min	Enllaç: https://www.youtube.com/watch?v=U0rb0CKhDi4
<p>Sinopsi: Les dones emprenedores rurals de la comarca del Señorío de Molina - Alt Tajo (Guadalajara) han adaptat la lletra de la cançó 'El muerto vivo' de Peret amb l'objectiu de transmetre a tota la societat que estan vives i buscant alternatives per a mantenir viu el medi rural.</p>	
<p>Possibles preguntes per al debat: Per què és important mantenir els pobles vius? Quants/as de vosaltres/as us heu criat en un poble? A quants/as us agradaria viure i exercir la vostra activitat professional en un? Per què?</p>	

BIBLIOGRAFIA ETA WEBGRAFIA

- **Curs d'ecofeminisme: "Un reto educativo para formación profesional",** impartit per Pandora Mirabilia, gènere i comunicació, i organitzat per la Xarxa Alimentació. Disponible a <https://redalimentacion.org/es/curso-ecofeminismo>
- **Ponència de Yayo Herrero al II Congrés de Formació Professional i EAE de la Comunitat Valenciana.**
- **Maleta pedagògica ecofeminista.** Cerai, La Sostenibilitat al plat i Garúa. Disponible a: <https://cerai.org/la-maleta-pedagogica-ecofeminista-para-profesorado/>
- **"La ciencia que se esconde en los saberes de las mujeres".** SORKIN. Disponible a: <https://www.sorkinsaberes.org/guía-didáctica-“la-ciencia-que-se-esconde-en-los-saberes-de-las-mujeres”>
- **"Guía para la incorporación de la perspectiva de género en el curriculum y en la actividad docente de las enseñanzas de régimen especial y de formación profesional. Propuestas concretas para Formación y Orientación Laboral (FOL) y Empresa e Iniciativa Emprendedora (EIE)".** Govern Basc. Disponible a: https://www.euskadi.eus/contenidos/documentacion/inn_doc_comp_basicas/es_def/adjuntos/curriculum/320006c_Pub_incorporacion_perspectiva_genero_curriculum_FP_regimen_especial.pdf
- **"Agroecofeminismo: la soberanía alimentaria y el feminismo de la mano".** Publicat per Etxaldeko Emakumeak a Viento Sur. Disponible a: <https://vientosur.info/agroecofeminismo-la-soberania-alimentaria-y-el-feminismo-de-la-mano/>
- **Dossier feminisme a l'aula.** Activitats per treballar el feminisme i la sobirania alimentària a les aules de primària i secundària. Disponible a: <https://redalimentacion.org/es/recursos/dossier-feminisme-laula>

ALIMENTACCIÓ parteix de la proposta de Justícia Alimentària i Hegoa per promoure un model alimentari basat en els principis de la sobirania alimentària, la sostenibilitat i el feminisme, on el centre escolar es converteixi en un agent transformador compromès amb la bona alimentació, el territori i la cura de la vida. Per això, les nostres organitzacions acompanyen el professorat i l'alumnat fomentant espais d'intercanvi de sabers i facilitant l'actualització i adequació de continguts educatius amb l'objectiu de generar consciència crítica i mobilitzar la comunitat educativa davant les conseqüències socials, econòmiques i ambientals que es deriven del nostre model alimentari.

 <https://redalimentacion.org/ca>

 @redalimentacion

 <https://es-es.facebook.com/Alimentacion/>

 aragon@justiciaalimentaria.org

 Coneix tots els recursos per a Formació Professional en:
<https://recursosfp.redalimentacion.org/ca/home-catala/>

ALIMENTACIÓN ES UN PROGRAMA SOCIOEDUCATIVO DE:

FINANCEN:

